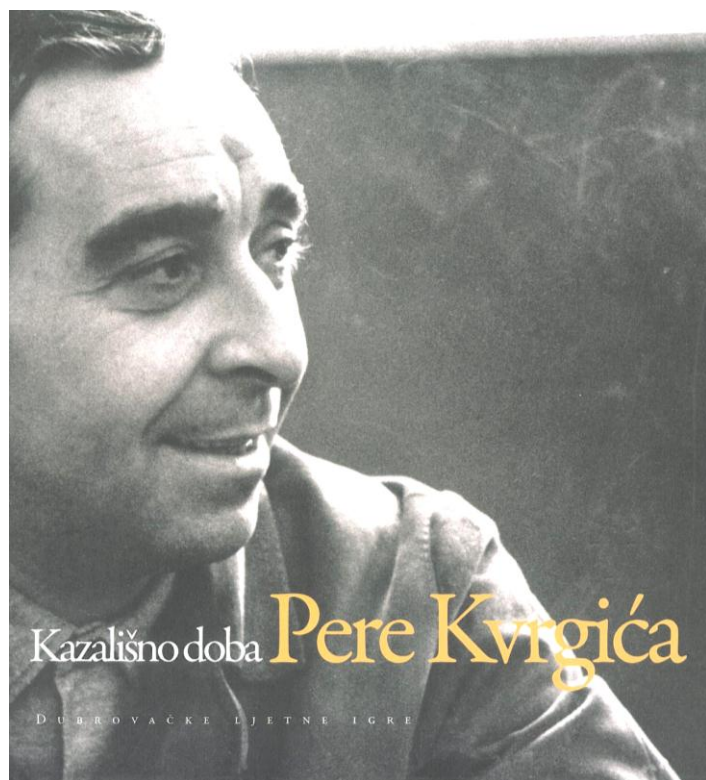

KNJIGE

Neprikosnoven i na daskama "Gavele" i na dubrovačkom Lovrjencu

Hrvoje Ivanković, KAZALIŠNO DOBA PERE KVRGIĆA, Dubrovačke ljetne igre, Dubrovnik 2012.

U izdanju Dubrovačkih ljetnih igara, objavljena je monografija Hrvoja Ivankovića "Kazališno doba Pere Kvrgića" (Dubrovnik, 2012). Knjiga je štampana u izdanju dubrovačkih igara koje time nastavljaju niz sličnih izdanja posvećenih umetnicima koji su obeležili istoriju ovog festivala (Miše Martinović, Milka Podrug Kokotović, Tonko Lonza, Joško Juvančić). Prvi deo monografije je opsežna teatrološka studija Hrvoja Ivankovića, koja tragom zapisa (kritike, ogledi, memorabilije, intervjui) prati i kontekstualizuje celokupni umetnički put Pere Kvrgića, upoređujući glumčeva sećanja i zapise s kritičkom recepcijom njegovih ostvarenja. U drugom delu, skupljeni su ogledi više autora poput Nikole Batušića, Petra Brečića, Dalibora Foretića, Mani Gotovac, Vlade Gotovca, Nataše Govedić, Milice Jović, Georgija Para, Fabijana Šovagovića i Božidara

Violića, koji su tokom proteklih pola veka pisali o prirodi i stilu Kvrgićeve glume. Treći deo studije je teatrografski dodatak sa popisom Kvrgićevih pozorišnih, filmskih i televizijskih uloga i priznanja koje je tokom svoje višedecenijske karijere dobio.

Teško bi za Peru Kvrgića bilo reći da je glumac koji je obeležio jednu epohu. Umetničkim dometima svojih ostvarenja, njihovom brojnošću i dugovečnošću karijere, Kvrgić je premostio različita razdoblja u istoriji savremenog hrvatskog i jugoslovenskog pozorišta i postao epoha za sebe. Nije stoga čudno kada Georgij Paro za njega kaže da je "glumac institucija", jedan od onih kojima je uloga tek pseudonim. O prirodi Kvrgićeve glume i zavidljivoj moći transformacije, o studioznosti sa kojom je kreirao svaku ulogu i načinu na koji je povezivao gest, mimiku i modulaciju govora, pisano je puno i temeljno. Fenomen Kvrgićevog "umjeteonstva" sastavljen je, međutim, od brojnih podfenomena - od njegove sposobnosti da sam nosi i loše predstave, od veličine koju ume da pruži i u najmanjim epizodama, od brojnosti lica koja nosi "ispod svoje životne maske" što mu je omogućilo da više puta u istoj pozorišnoj večeri odigra po nekoliko različitih uloga. U svetskim razmerama mogao bi se

meriti broj ostvarenja ovog glumca, koji je tokom šest decenija karijere odigrao preko 170 pozorišnih uloga.

Petar (Pero) Kvrgić rođen je 1927. u Gorskom kotaru, u Srpskim Moravicama, naselju koje je kroz istoriju često menjalo imena. Železnička stanica u Moravicama imala je važnu ulogu u njegovom detinjstvu. Nije samo "godoovska" situacija čekanja na stanici onaj bitni pozorišni impuls koji se može naslutiti u glumčevim kasnijim sećanjima. Mnogo više to je pozicija posmatrača širom otvorenih čula, deteta koje upija slike života koji ga okružuje i modele ponašanja i bizarnosti karaktera sa kojima se susreće. Nije li tu možda začetak posebne Kvrgićeve metode, u kojoj će posle mnogi analitičari prepoznati važnu ulogu koju je u građenju likova imalo unošenje upravo takvih životnih i živopisnih detalja, preuzetih od stvarnih "modela", iz najneposrednije realnosti. Jer, vozovi su dovodili puno sveta u Moravice, ljude sa ivice života, sa dna, skitnice, propalice, bolesne, koji su se po dolasku okupljali u čekaonici. U detetu-Kvrgiću, očito se već u "kolodvorskim danima" rađao i osećaj za karikaturno kao i smisao za preplitanje komičnog i tragičnog, ono dvojstvo koje će obeležiti mnoge njegove čuvene kreacije.

Zvukove rata što su ih, podražavajući potmule odjeke daleke stvarnosti, proizvodili Kvrgić i njegovi vršnjaci, igrajući se Musolinijevog osvajanja Etiopije (pri čemu su, kako kaže, svi hteli da budu Abisinci, a niko italijanski agresor), uskoro će zameniti zvuci pravog rata. Početkom 1944. u Moravice je stigla partizanska pozorišna družina, a njeni članovi pogledali su program lokalnih amatera u kojem je Pero imao dve tačke. Njegov talenat je primetio jedan od članova družine koji ga je pozvao da pođe sa njima, što je mladi Kvrgić jedva dočekao. Čovek koji ga je uveo u partizansku pozorišnu trupu imao je za ono vreme nezgodno prezime, zvao se Slavko Pavelić, bivši bankarski službenik, koji je bio prvi tenor družine. Pero ga se posle često sećao, pričajući o sumnji i nevolji koju čoveku može doneti "beleg imena" s kojim se rodio. Još jedno ime iz te grupe on je posebno zapamtio, i to ne samo što se radilo o vrsnom recitatoru, nego i zbog čudne igre sudbine. Pero će posle rata otići u posetu tom ratnom drugu i upoznati njegovu ćerku, tada manju devojčicu s mašnom u kosi. Ćerka recitatora Alfonsa bila je, naime, Lela Margitić, Perina buduća partnerka u Kenoovim "Stilskim vežbama", najdugovečnijoj predstavi u istoriji hrvatskog pozorišta.

Krajem 1945. položio je prijemni ispit u novoosnovanoj Zemaljskoj glumačkoj školi, koja je kao srednjoškolska ustanova delovala do osnivanja Akademije za kazališnu umjetnost, 1950. godine. Drugi razred glumačke škole vodi nastavnik Tito Stroci, a imena profesora iz današnje perspektive deluju više nego impresivno - Mihovil Kombol, Milan Prelog, Ranko Marinković i drugi. Penzionisani Čehovljevi profesor Serebrjakov, kojeg igra na drugoj godini, stoji na početku velikog niza uloga u kojima je Kvrgić u mlađim godinama glumio starce, pa je očito kako je Stroci već tada naslutio njegov talenat za transformaciju. Njegova režija "Ujka Vanje" prvo javno izvođenje imala je 1947. u Malom kazalištu. Kvrgić je kasnije primljen u HNK, u kome je debitovao još kao polaznik Zemaljske škole, statirajući u Strocijevoj postavci "Otela". Prvu ulogu "s imenom" u HNK-u dobio je u obnovi Molijerovog "Uobraženog bolesnika", u kojoj je glumio apotekara Florana (ponovo je u pitanju bila maska starijeg čoveka), a potom se dogodio i prvi Kvrgićev profesionalni susret sa Brankom Gavelom, velikim pedagogom, rediteljem i teatrologom.

Kvrgić je kasnije isticao kako je Gavela preporodio HNK, stvarajući od heterogenog izrazito homogeni ansambl, uspevajući da uskladi igru starijih glumačkih velikana sa tek pridošlim mladim glumcima. Prva uloga koju je Kvrgić dobio u nekoj Gavelinoj predstavi bio je Gospar Đono, epizodni lik iz prvog dela "Dubrovačke trilogije", koji u masi uzbuđenih gospara izgovara dve "polurečenice", prve koje je Kvrgić izrekao na dubrovačkom govoru. Malu dubrovačku "maturu" on je polagao već pola godine kasnije, u septembru 1950, kada mu je dodeljena uloga Munua u Gavelinoj postavci Držičevog "Skupa". Nakon zagrebačke premijere ansambl se zaputio u Dubrovnik kako bi predstavu prikazao na "Dubrovačkom festivalu dalmatinskih kazališnih igara od 16. do 18. stoljeća", iz koga će izrasti Dubrovačke letnje igre. Nakon Munua Kvrgić je tokom sledeće tri godine u zagrebačkom HNK-u teško dolazio do uloga. Punim plućima on će umetnički prodisati tek nakon prelaska u novoosnovano Zagrebačko dramsko kazalište. Osnivanje ZDK-a bio je rezultat dugogodišnjih pokušaja da se oformi drugo zagrebačko profesionalno pozorište koje bi svojim repertoarom i stilom bilo protivteža HNK-u.

U novom pozorištu Kvrgić je dobio i prvu veću ulogu, u farsii Pitera Justinova "Ljubav četvorice pukovnika", svojevrсноj parodiji sastanka na Jalti. Pripala mu je uloga američkog pukovnika Veslija, u kojoj je, prema rečima kritičara Elija Fincija, pokazao "svoj dar za karakterno tumačenje uloga, i svoju moć glumačkog preobražavanja" ("Politika", 26. IV 1954). U Škiljanovoj postavci "Dunda Maroja" Kvrgić je igrao lik Pometa. Da je sve konce komedije Kvrgić suvereno držao potvrđuju nam i kritike ove predstave, obnovljene 1958. u sezoni Držičevog jubileja. Godinu dana kasnije prikazana je na Sterijinom pozorju, na kojem je Kvrgić za svoju kreaciju dobio Sterijinu nagradu, ali i nagradu festivalske publike. Položen na čvrstim temeljima Kvrgićev glumački monument je počeo da dobija konkretne oblike tokom 1956. u kojoj se definitivno nametnuo kao prvak Zagrebačkog dramskog kazališta. Posle odustajanja starijeg Viktora Beka, Kvrgić dobija ulogu Kir Janje u istoimenoj komediji Jovana Sterije Popovića. Deo osvrt na tu njegovu, do tog trenutka najviše analiziranu kreaciju, dugujemo nastupu predstave na Sterijinom pozorju. "Pero Kvrgić sazdao je svog Kir Janju od najfinijih niti nerava koji prete da puknu svaki čas", napisao je kritičar novosadskog lista Vlada Dubravčić ("Dnevnik", 22. IV 1956). Na kraju festivala Gaveli je dodeljena nagrada za najbolju režiju, a Kvrgiću jedna od pet nagrada za najboljeg glumca, u čemu mu je, sa svojim beogradskim Kir Janjom, društvo pravio legendarni Raša Plaović.

U leto 1961. Kvrgić je prvi put nastupio na Dubrovačkim letnjim igrama u jednoj autentičnoj festivalskoj produkciji, budući da su njegovi prethodni nastupi bili gostovanja već ranije napravljenih predstava. Ovog puta reč je "Ljubovniku", komadu nepoznatog dalmatinskog autora iz 17. veka, koga je režirao Georgij Paro. Kvrgić je tumačio lik Intrigala, kao što mu i samo ime kaže pokretača komedije sa klasičnim ljubavnim zapletom. Za Kvrgićevu ulogu Slobodan Selenić je zapisao da je imao okamenjenu masku iza koje je "suptilno provirivao realistički oformljeni karakter lika" ("Borba", 13. VIII 1961). Kvrgić je na sceni matičnog ZDK-a odigrao još pet uloga, pored ostalih, i roba Sceledra u Plautovom "Hvalisavom vojniku" (režija Vanča Kljaković), uspevši da "uzdigne komiku do takve samostalnosti, da dejstvuje sama po sebi, nezavisno od okolnosti i situacije" (Eli Finci, "Politika", 17. X 1962). Još jednu pozitivnu kritiku uloge daje Slobodan Selenić, opisavši je kao elastično napravljenu stilizaciju koja je bez otpora primala svaku vrstu humora: "ni jedan geg, ni jedna smicalica, ništa smešno što bi palo na pamet reditelju ili glumcu nije u njoj bilo izostavljeno" ("Borba", 17. X 1962).

Kvrgićev Pomet u režiji Koste Spaića na Gundulićevoj poljani, u leto 1964, ostavio je izuzetan utisak. Bila je to predstava koja je pršteći od glumačke umetničke kreacije i savršeno korespondirajući sa ambijentom dubrovačkog čuvenog trga, dosegla ono što je Petar Selem opisao kao "zastrašujuću realnost kazališne igre". U mnogim osvrtima na Spaićevog "Dunda" primećeno je kako su u scenama s Kvrgićem zabljesnuli i interpretatori uloga koje obično ostaju u Pometovoj senci. Nikola Batušić pominje Dulčićevog Popivu i Kadićevog Uga ("Drama i pozornica", Biblioteka Sterijinog pozorja, Novi Sad 1975), što bi mogao biti zgodan šlagvort za ogled o Kvrgiću kao podsticajnom partneru, iako bi tim tezama mogla donekle zasmetati kratkotrajnost Petrunjela (za osam sezona ove predstave izmenile su se čak četiri - Dara Čalenić, Jagoda Antunac Katić, Tatjana Verdonik i Jelisaveta Seka Sablić). Neposredno nakon Harpagona u Molijerovom "Tvrđici", Kvrgić je prvi put od ulaska u ZDK odlučio da prihvati ulogu u jednoj drugoj pozorišnoj kući, zagrebačkom Teatru ITD, koji je tih godina počeo da privlači sve veću pažnju javnosti.

U debiju, "Fiks-ideji" Pola Valerija, čak je i ime lika (zvao se "Ja") koga je Kvrgić glumio u predstavi podcrtavalo inverziju glumačke pozicije. Samo godinu dana kasnije Kvrgić će u istom teatru postati "On", u danas legendarnoj postavci "Stilskih vežbi" koju su prema tekstu Rejmona Kenoa preveli i adaptirali Tonko Maroević i Tomislav Radić. Kenoovu knjižicu koja navodi devedeset i devet mogućih načina pričanja, oni su transponovali u zagrebačku priču koja se u dvadesetak različitih varijanti događa u tramvaju broj 11, na relaciji od Černomerca do Dubrave. Bio je to koncept idealan za glumca sklonog improvizaciji, pa su već prve reakcije kritike govorile o glumačkoj čaroliji Pere Kvrgića. O kreaciji Kvrgićeve partnerke, Mie Oremović, pisalo se znatno manje što je možda i uticalo na njenu odluku da nakon šezdeset izvođenja napusti predstavu. Umesto nje, 1970. "Ona" je postala Lela Margitić, pa su "Stilske vežbe" ipak nastavile da žive. Godine 2008. predstava je proslavila četrdeseti rođendan, ušavši u Ginisovu knjigu rekorda kao najdugovečnija predstava na svetu sa istim glumcima.

Početak druge polovine 1970-tih Kvrgić je u DK "Gavela", pored ostalog, glumio i bankrotiranog trgovca Šerbulića u Sterijinim "Rodoljupcima" (reditelj Želimir Orešković), umanjivši "obiljem komičnih detalja" njegov "moralni teret". Kao pouzdan oslonac Kvrgić se uskoro pokazao i u radu sa rediteljima tzv. drugog naraštaja "postgavelijanaca" - Želimirom Mesarićem, Ivicom Kunčevićem, Marinom Carićem. Uz Para i Škiljana saradnju s Kvrgićem nastavio je tih godina i jedan od njegovih najvažnijih režisera, Božidar Viočić, koji je početom 1980. u DK "Gavela" postavio "Audijenciju" i "Izložbu", dve jednočinke tadašnjeg češkog disidenta Vaclava Havela. Kvrgić ni u najluđem snu nije mogao da sanja da će dvadesetak godina kasnije upoznati autora tih jedočinki, koji će tada biti predsednik samostalne Češke Republike. Havel je prilikom tog dubrovačkog susreta zahvalio Kvrgiću na njegovom Sladeku, a Kvrgić je tim povodom zapisao kako je to "valjda prvi i poslednji put da predsednik države zahvaljuje glumcu". Sa svim tim intezitetom Kvrgić je kroz tri decenije obležavao brojne predstave u DK "Gavela", a neretki su bili slučajevi kada su njegove kreacije ostajale u sećanju puno duže od predstava u kojima su nastajale.

Nešto kasnije, Kvrgić je na Dubrovačkim igrama interpretirao i naslovnu ulogu u "Liru" Edvarda Bonda, savremenog engleskog pisca čije su drame skandalizovale publiku širom sveta. Oko dubrovačkog "Lira", koga je na Lovrjencu postavio Ljubiša Georgijevski, nije bilo nikakvih skandala. Sledeće sezone Kvrgić je napokon dobio i dve šekspirovske uloge u teatru Igara, no ne veće od Duha Hamletovog oca i Prvog glumca u "Hamletu" koga je sa Lazarom Ristovskim u naslovnoj ulozi, na Lovrjencu postavio Jirži Mencl. U ovom periodu dogodio se i jedini Kvrgićev izlet u neko pozorište izvan Hrvatske. Godine 1983. nastupio je kao Ilija Čvorović u "Balkanskom špijunu" Dušana Kovačevića, koga je Petar Veček režirao u Narodnom pozorištu u Banja Luci. Predstava sa kojom su Kvrgić i njegove kolege uplovili u ratna vremena bila je monumentalna pozorišna saga Miroslava Krleže "Zastave", rađena u dramatisaciji, scenskom čitanju i režiji Georgija Para. U već napetoj političkoj situaciji odigrana je premijera, 11. januara 1991. Ljuba Tadić u ulozi dr Stevana Mihailovića Stevče, srpskog liberala, prilikom prve pojave na pozornici, na svakoj predstavi dobija aplauz publike.

Svojim ličnim činom Kvrgić je još u najmlađim danima pokazao kako zna da prepozna zlo i otme se demonskom izazovu mržnje. Iako je uvek nastupao kao prvorazredni intelektualac sa jasno izraženim stavovima o društvenim prilikama, oduvek se opirao bilo kakvoj vrsti političkog angažmana. Tako je bilo i u ovim turbulentnim vremenima, bilo da je reč o odbijanju upućenom svojim politički organizovanim sunarodnicima, ili o demantiju koji je objavio kada se sredinom 1990-tih bez pitanja našao na popisu poznatih ličnosti koje podržavaju izborni program HDZ-a. U maju 1991. Kvrgić je odbio da otvori Sterijino pozorje: "uvijek je to obavljao neki glumac, književnik ili javni radnik...Ja sam im poslao telegram da u ovoj situaciji u kojoj bi se Sterija Popović okrenuo u grobu zbog ekstremnog rodoljupstva jednostavno ne mogu prihvatiti da otvorim festival" (razgovor Gige Gračan sa Perom Kvrgićem, "Vijenac", 5. XI 1998). Kvrgić je na zagrebačkim pozornicama imao još nekoliko zapaženih glumačkih ostavrenja u predstavama različitih žanrovskih, stilskih i tematskih obeležja. Sa Turinijevim "Alpskim rumenilom" (režija Georgij Paro), skromno je proslavio pedesetu godišnjicu svog delovanja. Osim na zagrebačkim, Kvrgić je od 1994. ponovo prisutan i na otvorenim scenama Dubrovačkih letnjih igara.

Dok je vodio paralelni dubrovački život, Kvrgić je često nastupao i u novim predstavama zagrebačkih pozorišta. Glumio je u "Teatru u gostima" gde je, u režiji Relje Bašića, igrao u "Zlatnim dečkima", komediji brodvejskog hitmejкера Nila Sajmona. U penzionerskim danima Kvrgić je poput "pravog kazališnog

vagabunda” koji je, sledeći svoju neugaslu strast za glumom, išao iz jednog u drugo pozorište. Tih godina je, pored ostalog, igrao u pulskoj predstavi “Kapetan Džon Pipfoks” Duška Radovića (režija Mustafa Nadarević) kao i brionskom “Play Beckettu”, rađenom u režiji Radeta Šerbedžije. U to vreme Kvrđić se ponovo vraća u pozorište u kojem je ostvario svoje najveće uspehe. U DK “Gavela”, u uverljivoj predstavi “Sinovi umiru prvi” Kvrđić glumi Dragoljuba, penzionera iz Srbije. Slučaj je hteo da sa jednakom realističkom uverljivošću i pragmatizmom uskoro odigra još jednog srpskog penzionera, i to akademika, Gospodina Ignjatovića. Dogodilo se to u prvoj hrvatskoj postavci nekog komada Biljane Srbljanović, čije je “Skakavce” u ZKM-u režirao Januš Kica. Posvećenost teatru Kvrđić je pokazao i u maestralnom pojavljivanju na sceni HNK-a, u četvorosatnoj predstavi “Rat i mir”, reditelja Tomaža Pandura.

Autor monografije, Hrvoje Ivanković, prikazuje nam Peru Kvrđića u svoj njegovoj glumačkoj veličini, ali i privatno, koliko god je to moguće u jednom opsežnom istraživanju građe. O tom čudu transformacije Kvrđića-glumca u Kvrđića-privatnu osobu, pisali su mnogi (Feliks Pašić, Antun Vrdoljak). O pozorištu kao prostoru života i oslobađanja Kvrđić je puno puta govorio i kroz svoje tekstove. Svi ti lucidni zapisi nam još jednom otkrivaju kako Kvrđić nikad nije bio samo glumac koji igrajući na pozornici radi svoj posao, nego čovek koji je punim bićem mislio i živeo pozorište. Monografija “Kazališno doba Pere Kvrđića” opremljena je sa 170 fotografija iz svih razdoblja Kvrđićevog života i dugotrajne glumačke karijere. Knjiga je predstavljena u Kneževom dvoru, u okviru propratnog programa 63. Dubrovačkih letnjih igara.

Siniša Kovačević